

המפגש עם האבוריג'ינים באוסטרליה כבסיס לידע ולתובנות אנתרופולוגיות

ארז כהן

מאמר זה נכתב על בסיס לימודי הדוקטורט שלי באוסטרליה ושהותי ביבשת הדרומית בשנים 1997-2007 לצורך מחקר על קבוצה אתנית של מהגרים ופליטים מדרום אמריקה שהגיעו לאוסטרליה בשנות ה-80 של המאה הקודמת. כל מי ששמע שנסעתי לאוסטרליה ללימודי אנתרופולוגיה, הניח באופן כמעט אוטומטי כי הגעתי לשם כדי לחקור את הילידים האבוריג'ינים. הנחה זו נבעה מתוך הקשר העמוק והתפיסה הפופולרית שהמחקר האנתרופולוגי מבוסס על חקר של תרבויות "שונות" וקבוצות ילידיות. ואולם, השאלה שאציג כאן היא שאלה פשוטה לכאורה: מה הקשר בין הידע והמחקר האנתרופולוגי שנעשה במשך השנים בקרב הילידים האוסטרלים (אבוריג'ינים), לבין מדיניות הממשלה והמציאות החברתית הקשה של קהילות אלו באוסטרליה כיום? כדי לענות על שאלה זו אסקור בקיצור רב את הדרך שבה ידע מחקרי, שנצבר ונאסף לאורך שנים רבות על קהילות ועל קבוצות ילידיות באוסטרליה, שימש את תחום הדעת כדי לפתח מושגי יסוד בתאוריה ובפרקטיקה האנתרופולוגיות. לטענתי, למרות התנגדות החוקרים שימש הידע בסיס לשליטה ולהתערבות מצד המדינה ועיצב במידה רבה את השיח ואת החשיבה על האבוריג'ינים כקטגוריה אנושית מובחנת בחברה האוסטרלית.

מילות מפתח: אנתרופולוגיה אוסטרלית, הדור הגנוב, נייטיב טייטל, אדי מאבו, רב־תרבותיות, האבוריג'ינים האוסטרלים

* ד"ר ארז כהן, אוניברסיטת בן־גוריון בנגב, באר שבע, והאוניברסיטה הפתוחה, רעננה.
דואר אלקטרוני: erezjane@gmail.com

שדה האנתרופולוגיה באוסטרליה

ידע ותאוריות אנתרופולוגיות השפיעו על מדיניות הממשלה בכל הנוגע לילידים בתקופות שונות ובאופנים שונים ותרמו, בין היתר, לפיתוח קשרים וגשרים תרבותיים בין האבוריג'ינים לבין החברה האוסטרלית המתהווה. פרקטיקות אנתרופולוגיות, שכללו תיעוד ואיסוף של חפצים וידע אתנוגרפי, תרמו ב־זמן לניכוס ולהפצה מסחרית של "תרבות ילידית", כגון יצירות אמנות אבוריג'יניות, בשוק האמנות העולמי לצד תיעוד ההיסטוריה של הסבל והיחסים המורכבים בין הילידים לבין החברה הלא ילידית והמדינה האוסטרלית (Myers, 2002).

את שדה האנתרופולוגיה האוסטרלית הכרתי בזמן לימודי הדוקטורט ושהותי באוסטרליה בשנים 1997–2007. חשוב להדגיש כי לא ערכתי עבודת שדה בקרב הילידים האוסטרלים, ולכן אינני מתיימר להציג סקירה מסודרת של היחסים ההיסטוריים והעכשוויים בין קבוצת ילידים מוגדרת (האבוריג'ינים ותושבי האיים של מיצרי טורס) לבין המדינה והחברה באוסטרליה. מאמר זה מבוסס אפוא על התנסותי הישירה עם שדה האנתרופולוגיה באוסטרליה, והוא מציג תיאור כללי של מורכבות היחסים בין המיעוט הילידי לבין התרבות האנגלו־קלטית הדומיננטית ושאר אוכלוסיות המהגרים באוסטרליה. בשנת 1997, כאשר הגעתי לאוסטרליה לצורך לימוד הדוקטורט באנתרופולוגיה באוניברסיטת אדלייד (Adelaide), הופתעתי לראות שהחוג לאנתרופולוגיה הגדיר את עצמו כתחום נפרד ושונה מתחומים אחרים של מחקר חברתי. אנתרופולוגיה באוסטרליה, על־פי הגדרתה העצמית, נתפסה כמחלקה אקדמית בעלת זהות תאורטית ומקצועית מובחנת. המרצים, ואף הסטודנטים, לא ראו את עצמם כסוציולוגים או כמדעני חברה, אלא קודם כול כאנתרופולוגים חברתיים. למעשה, אף לא כאנתרופולוגים בלבד, אלא כאנתרופולוגים בעלי מומחיות תרבותית ואזורית מובחנת. ההגדרה המקצועית כללה אפוא כמעט תמיד התייחסות למרחבים גאוגרפיים ותרבותיים מוגדרים, שנערכו בהם עבודות השדה של החוקרים בעיקר בשנות ה־60 וה־70 של המאה הקודמת. בדומה לשינויים שהתחוללו באנתרופולוגיה האמריקנית, היה ברור שמגמת המחקר נוטה למחקרים "בבית" לצד מחקרים מבוססי נושאים או סוגיות מוגדרות, ולא בהכרח אזוריים או מקומות מסוימים. הסיבה למגמה זו הייתה בעיות מימון וביקורת תאורטית. ההילה של החוקרים הוותיקים במחלקה נבעה מן ההיסטוריה ומן המומחיות האזורית שהם חקרו בעבר: לצד אנתרופולוג מומחה לסרילנקה היה אנתרופולוג מומחה לאפריקה, וחוקרת אחרת שחקרה בבורמה אבל גם במקומות "אחרים", כגון סקוטלנד ואנגליה. אף על פי שרק מעטים מן הדוקטורנטים נסעו למקומות "רחוקים" כדי לערוך בהם את מחקריהם, הדגש המרכזי בהכשרת הדוקטורנטים נשאר עבודת שדה ארוכת טווח.

בקטגוריה נפרדת נמצאו חוקרים שחקרו את האבוריג'ינים האוסטרלים. למרות המחקר "בבית" נסעו גם אנתרופולוגים אלו לעבודות שדה ארוכות במקומות מרוחקים בתוך אוסטרליה עצמה וערכו מחקרי שדה בקרב קבוצות אבוריג'יניות מסוימות. לצדם

פעלו אנתרופולוגים שחקרו הקשרים אחרים של החברה האוסטרלית וערכו עבודות שדה בקרב קבוצות חברתיות, כגון מהגרים או קהילות אחרות בעלות ייחוד תרבותי מוגדר. בפועל נוצרה חלוקת עבודה בין אנתרופולוגים שמחקריהם נערכו בקרב האבוריג'ינים האוסטרלים לבין כל שאר האנתרופולוגים (Hage, 1988).

אנקדוטה היסטורית מעניינת היא שבאוניברסיטת אדלייד, שבה למדתי, אמור היה להיפתח בשנות ה־20 של המאה הקודמת החוג הראשון ללימודי אנתרופולוגיה באוסטרליה. בִּמְקוֹם זה אמור היה להתרכז המחקר האנתרופולוגי הביולוגי והתרבותי על האבוריג'ינים, אולם בשל נסיבות היסטוריות ופוליטיות עברה הבכורה לסידני, ובשנת 1925 נפתח בה החוג הראשון ללימודי האנתרופולוגיה באוסטרליה (Peterson, 1990). לאור ההקשר ההיסטורי של הקולוניאליזם, הסבל הרב וההיסטוריה של המאבקים בין הילידים לבין המדינה האוסטרלית אין זה מפתיע שמחקר אנתרופולוגי בקרב הילידים זכה למעמד מיוחד. בבואה לתאר את הפער בין האבוריג'ינים לבין האוסטרלים שאינם ילידים כתבה ורוניקה בריידי (Brady): "חלק מן הפער נובע מנהרות הדם והדמעות שזרמו בינינו, אבל חלקו נובע גם מכך שאיבדנו את תחושת הקדושה שמרכזית לתרבויות האבוריג'יניות ולקשר שלהן לאדמה" (מצוטט אצל Read, 2000, p. 19).

לאור המשקעים ההיסטוריים ותחושת האשמה שאוסטרלים לבנים רבים חשים כלפי האבוריג'ינים, עבודת שדה בקרב הילידים מעוררת לעתים רגשות ומתחים פוליטיים ואידאולוגיים, שמחקרים אתנוגרפיים בקרב קבוצות אחרות אינם מייצרים בהכרח (למעט אולי מחקרים על גזענות של התרבות הדומיננטית כלפי קבוצות מהגרים). מקרה מעניין שהתרחש בסדנת הדוקטורנטים מדגים היטב את המתח הזה. באחד הימים הגיע למחלקה תלמיד מחקר חדש מארצות הברית שרצה לערוך עבודת שדה בקרב אבוריג'ינים הומוסקסואלים. לאחר שהוא הציג את מטרתו הכללית של המחקר "תקפה" אותו דוקטורנטית אחרת וערערה על עצם זכותו לבצע את המחקר. לטענתה, הגיע הזמן ש"אנו" נפסיק לחקור את הילידים. חקרנו אותם מספיק, היא אמרה, ואסור לנו להמשיך לעשות זאת. הלהט שבו נאמרו הדברים מפי אנתרופולוגית אנגלו־אוסטרלית הפתיע אותי. במה מחקר על פולחן דתי בנפאל או בקרב מהגרים יוונים באוסטרליה שונה מעבודת שדה בקרב אבוריג'ינים? הביקורת נתפסה בעיניי כביקורת פוליטית על הפרקטיקה האנתרופולוגית עצמה – האנתרופולוג הלבן החוקר את היליד הוא תמונה צורמת בעידן שבו כל ייצוג של האחר הוא מעין סוג של אוריינטליזם וניצול "האחר" כדי לקדם את הקריירה האקדמית של החוקרים "הלבנים".

חשוב להזכיר שהאנתרופולוגים הראשונים ראו בילידים האוסטרלים "מאובנים חיים" (living fossils), בדומה לשבטים "פרימיטיביים" באפריקה ובמקומות אחרים. למחקר זה הייתה חשיבות רבה בשל הרצון לאשש את התאוריות האבולוציוניות של אבות האנתרופולוגיה שניסו להסביר את ההתפתחות התרבותית של בני האדם באופן דומה להסברו של צ'רלס דרווין בנוגע למוצא המינים ולהתפתחות הביולוגית. מאוחר יותר, בתחילת המאה ה־19 ובמאה ה־20, שימשו מחקרים בקרב הילידים האוסטרלים

השראה לתוכנות סוציולוגיות בכתבים ובתאוריות של דורקהיים, פרויד ולוי-שטראוס (Mason, 2005).

למעשה, העניין באבוריגינים החל כמעט מרגע המפגש הראשון לאחר "גילוי היבשת" בשנת 1606. התקופה הראשונה של המפגש, והטרגית מבחינת הקבוצות הילידיות (עד שנת 1870 לערך), לא כללה מחקר אנתרופולוגי מסודר. התקופה שמשנת 1870 ועד שנת 1925 היא תקופה שהחל להיאסף בה ידע אנתרופולוגי על הילידים בצורה שיטתית יותר. אנתרופולוגיה מקצועית התפתחה בשנים 1925–1946, ולאחר מלחמת העולם השנייה, בשנים 1946–1974, היא זכתה להכרה כתחום אקדמי באוסטרליה (Peterson, 1990).

המחקר האנתרופולוגי בקרב הילידים האוסטרלים בתחילת המאה ה-20 מספק חומר אתנוגרפי בעל השפעה רבה על תאוריות סוציולוגיות, פסיכולוגיות וכמובן אנתרופולוגיות:

ההשפעה של האתנוגרפיה האוסטרלית ברורה ביותר בתפקיד שהיא מילאה ביצירת התאוריה האנתרופולוגית: 12 ספרים תאורטיים מרכזיים, שהתבססו בצורה מלאה או חלקית על אתנוגרפיות אוסטרליות, הופיעו ב-14 השנים הראשונות של המאה ה-20. את הספרים האלה כתבו חוקרים בעלי השפעה, כגון ואן גנאפ (1905), לנג (1905), מארט (1909), פרייזר (1910), דורקהיים (1912), פרויד (1913), וכמובן הדמות שתשפיע יותר מכול – מלינובסקי (1913) (Peterson, 1990, p. 5).

למעשה ההיגיון המחקרי של האנתרופולוגיה האוסטרלית בראשיתה היה לתעד את התרבות הנעלמת של הילידים, גם אם לא יפיקו מכך דבר. וכך הסביר זאת פטרסון (Peterson, 1990, p. 12), שציטט את דבריו של רדקליף-בראון (Radcliffe-Brown) משנת 1930, שהקים את המחלקה הראשונה לאנתרופולוגיה בסידני ועמד בראשה: "המחקרים [האוסטרליים] אולי אינם בעלי ערך מעשי מיד, מאחר שתרבותם של הילידים האוסטרלים, גם אם לא נידונו לכליה כגזע, תיהרס. ואולם, מחקרים אלו יספקו נתונים בעלי חשיבות רבה לביסוס מדע משווה של תרבויות". מבחינה תאורטית, אנתרופולוגים, כגון מלינובסקי ורדקליף-בראון, דחו את הגישה האבולוציונית והחלו לפתח את הגישה התאורטית הפונקציונלסטית והפונקציונלסטית-מבנית, שאכן זוהתה מאוחר יותר עם רדקליף-בראון.

הקריאה להקים מחלקה לאנתרופולוגיה בסידני הייתה גם תוצאה ישירה של המנדט שקיבלה אוסטרליה בשנת 1920 על החצי המזרחי של גינאה החדשה ושל הרצון להשתמש בידע אנתרופולוגי לצורכי השליטה הקולוניאלית (Peterson, 1990). מעניין גם לציין שהמחלקה לאנתרופולוגיה שהוקמה בסידני בשנת 1925 קמה, בין היתר, בזכות תרומה של קרן רוקפלר האמריקנית שהתעניינה במחקר על הילידים האוסטרלים. התעניינותה של הקרן התעוררה בעקבות תמיכתה של תנועת האאוגנטיקה (Eugenics)

בהשבת הגזע ומתוך חשש שהרפואה המודרנית תחליש את "ההיגינה הגזעית". כך עלה הרצון לחקור חברות אנושיות מבודדות, כגון הילידים האוסטרלים, שהברירה הטבעית פעלה בהן בלא הפרעה (Peterson, 1990), אף על פי שבשלב זה החלה התאוריה האנתרופולוגית לדחות את מושג הגזע ולפתח גישות תאורטיות חלופיות.

תצפית משתתפת: המפגש הישיר עם "האחרים"

עבודת שדה ותצפית משתתפת ארוכת טווח, הכוללת מפגש בלתי אמצעי עם האוכלוסייה הנחקרת, נתפסת כיום כמתודולוגיה וכהתנסות מעשית, המבחינה את המחקר האנתרופולוגי מסוציולוגיה וממדעי חברה אחרים. האנתרופולוג הראשון שפיתוח שיטת המחקר של תצפית משתתפת יוחס לו, הוא ברונסלב מלינובסקי. מלינובסקי תכנן לערוך את מחקרו באוסטרליה, אבל בשל מלחמת העולם הראשונה ובשל היותו נתין של מדינת אויב (הוא היה פולני, ולפיכך נתין של האימפריה האוסטרית-הונגרית) הוא נאלץ לערוך את מחקרו באיי הטרוביאנדים שבגינאה החדשה. בספרו *Argonauts of the Western Pacific* קבע מלינובסקי את הקביעה הידועה שהפכה להיות אחד הבסיסים התאורטיים החשובים של עבודת השדה: מטרת האנתרופולוגיה היא "להבין את נקודת המבט של היליד, את יחסו לחיים ואת תפיסת עולמו" (Malinowski, 1922, p. 25).

אף על פי שהמחקר של מלינובסקי, ושל אנתרופולוגים אחרים בתקופה זו, זוהה כחלק בלתי נפרד מן הממסד הקולוניאליסטי, הניסיון המעשי והתאורטי של מלינובסקי להבין את "האחר" יצר מהפכה של ממש בדרך שבה נתפסו ודומיינו "הפראים". מלינובסקי טען, והצליח להוכיח בצורה משכנעת למדי, שיש דמיון רב בין קבוצות אנושיות ושצורכיהם הפסיכולוגיים של בני האדם דומים למרות ההבדלים התרבותיים ביניהם. לפי גישתו, כל חברה חייבת לענות על הצרכים הפסיכולוגיים של הפרטים כדי לשרוד. בספריו הוא מתייחס לנחקריו כ"פראים", והדבר תרם בוודאי לעניין הרב שעורר סגנונו הייחודי. כפי הנראה, "האחרים" הללו נתפסו כך בעיני רוב הקוראים, והמדע החדש של מלינובסקי עזר לבסס את תחושתיהם. חשוב גם לזכור שהתבוננות באחר בצורה "מדעית" נועדה קודם כול להבין דבר-מה על ההווה החברתי. השאלות שרצה מלינובסקי לחקור עסקו בהקשרים עמוקים של "מדע האדם": האם המשפחה הגרעינית היא המבנה הבסיסי או אולי נישואין קבוצתיים הם שאפיינו את החברה האנושית הקדומה? האם הכלכלה המודרנית היא תולדה ישירה של כלכלת החליפין הפרימיטיבית? האם החשיבה המאגית היא השלב שקדם לחשיבה המדעית? (Mason, 2005).

העיסוק המחקרי והעניין הרב באבוריגינים, כמי שנושאים בקרבם ידע אנושי עתיק שכבר נשכח וידע העומד להיעלם בשל המפגש עם תרבות המערב, הקנה למחקר האנתרופולוגי באוסטרליה צביון של מחקר על "טבע האדם", ולא מחקר על קבוצה אנושית ייחודית. במילים אחרות, המחקר בקרב הילידים הוגדר כמחקר הבודק את מהותה הבסיסית של האנושות. עמדות אלו הושפעו, כאמור, מן הפרדיגמה האבולוציונית

באנתרופולוגיה, והן אינן מקובלות כיום על האנתרופולוגים. עם זאת, נראה שהן שרדו בתרבות הפופולרית של "העידן החדש", כפי שמעידה הצלחתו הרבה של רבי-המכר *Mutant message from forever* (Morgan, 1999). הספר מתאר מפגש של הסופרת האמריקנית עם קבוצה של אבוריגינים החיים במדבר, שהביא אותה למסע ולשינוי רוחני עמוק. הספר עורר זעם רב בקרב קבוצות אבוריגיניות, והן אילצו את המחברת להודות שהסיפור, שהוצג כתיעוד של מפגש ממשי עם ילידים אוסטרלים, לא התרחש מעולם (Ellis, 2004).

מאבק הילידים במדינה האוסטרלית

אקטיביזם פוליטי ומאבק של הילידים באוסטרליה החלו כבר בשנות ה-20 של המאה הקודמת, והם נמשכים עד ימינו אלו. המאבק הפוליטי הושפע מרעיונות דומים במקומות אחרים, ונשמעת בו ביקורת פוליטית בנוגע לזכויות אזרח ולמאבקי שחרור לאומי (Phillips & Aubrey-Poiner, 2010). בהקשר המחקר דרשו הילידים את הזכות להתערב במימון ובתוכן של המחקרים שנערכו עליהם ולהגן על קניינם התרבותי. בשנים אלו החל מאבק ממוקד בנוגע לאדמות, וקהילות אבוריגיניות דרשו בו להכיר באדמותיהן המסורתיות. נראה שבשל המפגש האנתרופולוגי הישיר עם מושאי המחקר היה טבעי שהאנתרופולוגים יעברו עד מהרה מעיסוק בהקשר הגזעית-תרבותי לעיסוק במאבק הפוליטי והמשפטי של האבוריגינים כנגד המדינה האוסטרלית. באוסטרליה, לעומת מדינות אחרות, לא נחתמו מעולם הסכמים עם הילידים, וממשלותיה סירבו במשך שנים רבות לכל התנצלות רשמית בפני הילידים בכל הנוגע למעשים שגרמו להם נזק וסבל רב.

נהוג לציין כמה נקודות חשובות במאבקים הללו, שאנתרופולוגים תיעדו אותם ולעיתים אף השתתפו בהם באופן פעיל. המאבק המשפטי החשוב והמוכר ביותר הוא מאבקו של מאבו. אדי מאבו (Eddie Mabo), שנולד וגדל בטורייס סטרייט, ניהל את אחד המאבקים המשפטיים החשובים ביותר באוסטרליה והצלחתו הביאה לפסיקה תקדימית של בית המשפט העליון באוסטרליה בשנת 1992, שקבעה שיש להכיר בזכויות הילידים על אדמותיהם. פסק דין זה הביא לתיקון הבסיס המשפטי הקודם, ששימש הצדקה להשתלטות על אדמות היבשת שהוגדרה כ"ארץ ריקה" (*Terra Nullius*), כלומר חבל ארץ שאין לאיש בעלות עליו, ולכן האדמות הן אדמות מדינה שאפשר לסחור בהן ולהשתלט עליהן. ההחלטה התקבלה, בין היתר, על סמך עדויות ודוחות של מחקרים אנתרופולוגיים, שהוכיחו קשר ישיר בין הילידים שישבו באדמות הללו בזמן ההתיישבות האירופית באוסטרליה לבין צאצאיהם כיום.

הקשר נוסף וחשוב ביותר הוא המאבק להכרה ב"דור הגנוב" (*the stolen generation*) והקריאה הפוליטית לחייב את ממשלת אוסטרליה להתנצל על המדיניות הממשלתית הרשמית שהתקיימה מסוף שנת 1800 ועד שנת 1970. מדיניות זו הרחיקה בכוח ילדי

אבוריג'ינים מהוריהם ושלחה אותם למוסדות שונים (בעיקר של הכנסייה) לשם חינוכם מחדש, וכך גדלו הילדים בתנאים קשים וסבלו מהתעללויות שונות ומדיכוי תרבותי (Commonwealth of Australia, 1977).

בהקשר האקדמי נערכו "מלחמות ההיסטוריונים", שעסקו בחקר הקולוניזציה של אוסטרליה בידי הבריטים. "ההיסטוריונים החדשים" חשפו את הצד האפל של ההתיישבות הלבנה באוסטרליה וקראו לנרטיב היסטורי חדש, המתנגד לדימוי השלון של ההתיישבות הבריטית וחושף את הצד האלים ואף הרצחני של האוסטרלים הלבנים כלפי הילידים האבוריג'ינים. מבקריהם של ההיסטוריונים החדשים לגלגו על הנרטיב השלילי שלהם להיסטוריה האוסטרלית וכינו אותו "blackarmband school", ואילו ההיסטוריונים טענו שמתנגדיהם אימצו נקודת מבט שניתן לכנותה "white blindfold". פרסום הדוח הממשלתי על "הדור הגנוב" בשנת 1977 הוביל לדיון ציבורי סוער באמצעי התקשורת. מדינות שונות באוסטרליה התנצלו בפני הילידים בשנים 1991–2000, ובשנת 2008 הסתיים שלב זה בהתנצלותו הרשמית של ראש ממשלת אוסטרליה, קווין ראד (Kevin Rudd), בפרלמנט האוסטרלי הפדרלי בפני הילידים ובפני "הדור הגנוב".

"נייטיב טייטל": ממאבק משפטי לאנתרופולוגיה יישומית

בזמן שהותי באוסטרליה החלו רבים מן האנתרופולוגים שחקרו את הילידים, לעסוק בייעוץ ובאיסוף של מידע כדי להגדיר את ה"נייטיב טייטל" (native title). הגדרה זו היא הליך משפטי שנבע מן החקיקה התקדימית של מאבו והפך לפרקטיקה משפטית ולמקור תעסוקה מרכזי לאנתרופולוגים אוסטרלים רבים. כאן נוצר למעשה פיצול נוסף בין מחקר אקדמי לבין אנתרופולוגיה יישומית, או אנתרופולוגיה הנעשית מתוך הקשר מוגדר ולצורך מסוים. בהקשר של מחקר בקרב האבוריג'ינים, אנתרופולוגיה יישומית נקשרה כמעט תמיד לרצון לפעול לטובת המאבק הפוליטי ולשיפור תנאי חייהם של הילידים או למדיניות או הליך משפטי כזה או אחר, ובעיקר תביעות להכרה במקרים של נייטיב טייטל. אנתרופולוגים יישומיים שמצאו תעסוקה מחוץ לאקדמיה, חשו שהאנתרופולוגים האקדמיים רואים במחקר ובפרקטיקה שלהם היבט נחות, שלא ניתן להגדירו כמחקר אנתרופולוגי כלל. הפרקטיקה עוררה ויכוח מקצועי בין האנתרופולוגים האוסטרלים בכל הנוגע לגבולותיה או למהותה של האנתרופולוגיה עצמה. יש שטענו כי האנתרופולוגיה היישומית פוגעת בעיקרון מרכזי של המחקר האנתרופולוגי – עבודת השדה ארוכת הטווח. תחושה זו קיבלה משנה תוקף לנוכח הביקורת שהמחקר היישומי משרת למעשה את הממשלה, ובכך הוא בוגד בעיקרון חשוב של המחקר האנתרופולוגי שאמור למתוח ביקורת על המדינה. יש מי שהאשימו את האנתרופולוגים העובדים בתביעות הנייטיב טייטל, בנאיביות פוליטית וכינו אותם "helping anthropologists" (Trigger, 2011).

מה הוא אותו ידע אנתרופולוגי שנאסף על הילידים? כיצד הוא משמש לפיתוח תאוריות אנתרופולוגיות חדשות? ידע אנתרופולוגי רב נצבר בנוגע לאבוריג'ינים

ותרבותם, כולל מחקרים ביקורתיים על כוח ושליטה של התרבות הדומיננטית והמדינה האוסטרלית. לאורך השנים התפרסמו מחקרים היסטוריים וביקורתיים רבים על החלטות ופעולות ממשלתיות שונות שהופעלו כלפי הילידים, וסקרו מאבקים משפטיים ואחרים של הילידים ב"אוסטרליה הלבנה". אף על פי כן, הקשיים החברתיים והסבל הרב של ילידים רבים באוסטרליה אינם משתפרים כיום ואף מחריפים (Sutton, 2001, p. 125). הוויכוח הפנימי עוסק בשאלה מה היא אנתרופולוגיה ומה חשיבותה: האם על האנתרופולוגיה לשמש פרקטיקה מדעית מחקרית הנמדדת על-פי אמות מידה פנימיות בכל הנוגע למורכבות הידע התאורטי והתובנות האנליטיות (ואולי גם הפוליטיות, במובן של ביקורת על הממשל, חשיפת מנגנוני הכוח הדכאניים וכו'), או שמא ההצדקה והחובה המוסריות של האנתרופולוגים היא "לעזור" לילידים בהקשרים פוליטיים ומעשיים כדי לשפר את המציאות הקשה של אלימות, פשיעה והתפוררות חברתית, שסטון תיאר באופן כה חד.

הטענה הנוקבת ביותר שהציג טריגר, שעסק בעצמו במחקר ושימש יועץ בתביעות אחדות של נייטיב טייטל, כלפי הביקורת המציגה את האנתרופולוגים היישומיים כמי שמשרטים את מנגנון הכוח המדיני, היא שהמבקרים מתעלמים מן הילידים עצמם. מה קורה אם הילידים עצמם רוצים מעורבות ממשלתית או לפחות חלוקים בינם לבין עצמם באשר לפתרונות או לדרכי הפעולה העדיפים? האנתרופולוגים היישומיים העובדים עם קהילות מוגדרות או בהקשרים מוגדרים, עשויים להראות דווקא בהקשרים הללו מורכבות שהאנתרופולוג האקדמי עלול שלא להבין כלל, משום שהוא מחויב לגישה תאורטית ביקורתית.

אנתרופולוגים הדוגלים במעורבות וביישומיות טוענים טענה נוספת. לדבריהם, אם האנתרופולוגיה תישאר באקדמיה, היא גוזרת על עצמה להפוך לבלתי רלוונטית, גם מבחינה תעסוקתית, והיא עלולה להיעלם כליל (Trigger, 2011).

לטענתי, שלב זה במציאות הפוליטית והמקצועית של האנתרופולוגיה באוסטרליה הוא שלב נוסף בדילמה של היחס החברתי והמקצועי כלפי האבוריגינים. בהכללה גסה ניתן לומר שבתחילה עסק המחקר האנתרופולוגי בשונות הביולוגית והתרבותית של הילידים לעומת האדם הלבן, ובשלב ראשוני זה שימש המפגש עם הילידים האוסטרלים בסיס לפיתוח רעיונות של שונות זו. במילים אחרות, האחרות "האקזוטית" של הילידים שימשה את האנתרופולוגים כמעבדה חברתית לבדיקת השונות האנושית. קבוצות הילידים האוסטרליות, על תרבותן הייחודית, הציבו מעין אתגר אינטלקטואלי בפני האנתרופולוגים, והם שימשו מתווכים או מתרגמים תרבותיים.

האנתרופולוגיה כמפגש בלתי אמצעי בין החוקר לבין הנחקרים

כאמור, מדובר במציאות מורכבת ביותר הן בהקשר ההיסטורי והן בהקשר הרב-תרבותי הייחודי של אוסטרליה כיום. במחקר שערכתי בקרב מהגרים ופליטים לטינו-אמריקנים

באוסטרליה הופתעתי לראות שהניגוד בין היליד לבין המהגר מקבל משמעות שונה למדי כאשר המהגר אף הוא יליד שגורש ממדינתו או חווה תהליך של קולוניזציה ודה-קולוניזציה במדינת המוצא (Cohen, 2006). במציאות הפוליטית שנוצרה יש אפוא חשיבות למחקר האנתרופולוגי מעבר להיבט של האדמות או ההליך המשפטי של נייטיב טייטל. נראה שחשיבות המחקר היא בדיוק במפגש הבלתי אמצעי בין החוקר לבין הנחקרים, בין האוסטרלי המהגר לבין האוסטרלי הילידי, לא כמפגש בין-תרבותי אלא כמפגש אנושי העשוי לייצר הבנות בנוגע למורכבות הקטגוריות. האנתרופולוג האוסטרלי, ריימונס מאדן, ערך עבודת שדה במדינת ויקטוריה ותיאר בה כיצד המחקר האנתרופולוגי עזר לו להבין טוב יותר את המקום שגדל בו. לדבריו, מה שהפתיע אותו אינו המרחק התרבותי בינו, כחוקר, לבין הנחקרים האבוריג'ינים, אלא דווקא הקרבה החברתית. המפגש עם שכניו האבוריג'ינים אפשר לו לראות את המקום המוכר בצורה חדשה ולא מוכרת (Madden, 2006, p. 272).

האם האנתרופולוגיה של הילידים אכן "רלוונטית"? האם מחקר אנתרופולוגי בקרב הילידים מוצדק רק בשל המפגש והתובנות שהוא מייצר בין האנתרופולוג (בהנחה שהוא אכן שייך לתרבות הדומיננטית) לבין המיעוט הילידי? האם המחקר צריך לעסוק בעיקר ב"עזרה" או להתמקד בהקשר המשפטי של הבעלות על הקרקע? למרות המורכבות הרבה של הנושא ומתוך ניסיוני האישי אני מאמין שיש דבר-מה באתנוגרפיה, אותו מפגש ישיר, שאכן עשוי לעזור ולהביא להכרה טובה יותר של העבר ושל ההווה ואולי אף לתרום לעתיד טוב יותר.

מקורות

- Cohen, E. (2006). Non-Anglo and Non-Aboriginal Australians: Multiculturalism, the third side of the black/white divide. In L. Russell (Ed.), *Boundary writing: An exploration of race, culture and gender binaries in contemporary Australia* (pp. 66-85). Honolulu, Hawaii: University of Hawaii Press.
- Commonwealth of Australia (1977). *Bringing them home report: National inquiry into the separation of Aboriginal and Torres Strait Islander children from their families*. Sydney, Australia: Human Rights and Equal Opportunity Commission. <https://trove.nla.gov.au/work/23079938?q&online=true>
- Ellis, C. (2004). Helping yourself: Marlo Morgan and the fabrication of indigenous wisdom. *Australian Literary Studies*, 21(4), 149-164.
- Hage, G. (1988). *White nation: Fantasies of white supremacy in a multicultural society*. Sydney, Australia: Pluto.
- Madden, R. (2006). Doing anthropology. In P. Beilharz & R. Manne (Eds.), *Reflected light: La Trobe essays* (pp. 263-273). Melbourne, Australia: Black.

- Malinowski, B. (1922). *Argonauts of the Western Pacific: An account of native enterprise and adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*. London, England: Routledge & Kegan Paul.
- Mason, T. (2005). *Abandoning history: Evolutionism and the ethnological enterprise in Australasia*. Retrieved from <https://www.lines.fr/lines2/06mason.pdf>
- Morgan, M. (1999). *Mutant message from forever: A novel of Aboriginal wisdom*. New York, NY: Harper Collins.
- Myers, R .F. (2002). *Painting culture: The making of an Aboriginal high art*. Durham, NC: Duke University Press.
- Peterson, N. (1990). Studying man and man's nature: The history of the institutionalisation of aboriginal anthropology. *Australian Aboriginal Studies*, 2, 3-19.
- Phillips, J., & Aubrey-Poiner, K. (2010). *Are we there yet? Ten years on from the decade of reconciliation*. Australians for Native Title and Reconciliation. Retrieved from https://antar.org.au/sites/default/files/reconciliation_progress_report_final_0.pdf
- Read, P. (2000). *Belonging: Australians, place and Aboriginal ownership*. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Sutton, P. (2001). The politics of suffering: Indigenous policy in Australia since the 1970s. *Anthropological Forum*, 11(2), 125-173.
- Trigger, D. (2011). Anthropology pure and profane: The politics of applied research in Aboriginal Australia. *Anthropological Forum*, 21(3), 233-255.